

کتابخانه های روستایی استان اردبیل

○ فریبرز جلیلی

استان اردبیل یکی از استانهای شمالی کشور است که با مرکزیت شهرستان اردبیل با استانهای آذربایجان شرقی، زنجان، گیلان و کشور آذربایجان هم‌مرز است. این استان دارای ۱/۱۶۸/۰۱۱ نفر جمعیت است که ۵۹۶/۹۱۶ نفر آنها در قالب ۱۰۳/۸۰۶ خانوار در مناطق روستایی سکونت دارند. ضمن آنکه به لحاظ تقسیمات استانی، دارای ۹ شهرستان، ۲۱ بخش، ۱۷ شهر، ۶۳ دهستان و ۲۱۹۳ آبادی است.

به استناد آمارها، تا پایان سال ۷۸ در روستاهای استان، تعداد ۳۱ باب کتابخانه وجود داشته است که همه به همت جهاد و با همیاری و مشارکت روستاییان احداث شده و به بهره‌برداری رسیده است.

شایان ذکر است که براساس مشاهدات و همچنین گزارشهای واصله، در اکثر روستاهای دارای کتابخانه، سطح سواد بالا بوده است و مراجعان این مراکز با شور و اشتیاق فراوان از منابع چاپی و غیرچاپی موجود در کتابخانه‌ها و برنامه‌های جنبی آن استفاده می‌کنند.

برطبق بررسیهای به عمل آمده در پایان سال ۷۸، تعداد کتابهای موجود در قفسه‌های این کتابخانه‌ها بالغ بر ۵۳/۷۶۵ جلد بوده است که ۳۳/۵٪ موضوع دینی و مذهبی، ۲۳/۷٪ داستانی، ادبی و هنری، ۱۵/۵٪ علمی، آموزشی و کمک‌درسی، ۲۴/۸٪ کودکان و نوجوانان و ۲/۵٪ سایر موضوعات را شامل می‌شود. بیشترین تعداد کتاب کتابخانه‌های روستایی این استان را کتابهای دینی و مذهبی تشکیل داده و موضوعات دیگر - بویژه کتابهای علمی و آموزشی در رده‌های پایین‌تر است که می‌بایست برای متعادل کردن منابع و کتب موجود در کتابخانه‌ها و پاسخ به نیاز مخاطبان اقدامات اساسی صورت پذیرد.

همچنین در همین سال، تعداد کتابداران و نیروهای بومی داوطلب خدمت در این کتابخانه‌ها ۳۱ نفر بوده که همگی مذکر و از نظر شغلی ۳۰٪ معلم، ۱۰/۸٪ کارمند دوایر دولتی بوده و ۵۹/۲٪ کشاورز، محصل و دارای مشاغل آزاد بوده‌اند. بررسی میزان تحصیلات این کتابداران حکایت از آن دارد که ۱۹/۳٪ آنها دارای مدرک

در حد ابتدایی، ۱۹/۳٪ در حد راهنمایی و سیکل، ۱۳٪ متوسطه و حوزوی و ۴۸/۴٪ دیپلم و بالاتر هستند. خوشبختانه مشاهده می‌شود که افراد با تحصیلات بالا در میان کتابداران کم نیستند و این موضوع می‌تواند در تصمیم‌گیری‌های آتی به لحاظ اجرای آموزش‌های کتابداری و انجام برنامه‌های مطالعاتی در کتابخانه‌ها و ارتباطات مناسب‌تر کتابداران با اعضا و مراجعان تأثیر مطلوبی داشته باشد.

بنابراین آمارها، تعداد اعضای ثابت این کتابخانه‌ها در استان اردبیل بالغ بر ۶۱۱۹ نفر است که ۱۷۴۶ نفر آنان مؤنث و ۴۳۷۳ نفر مذکر هستند. البته نبود کتابدار زن در این کتابخانه‌ها یا لاقلاً کمی تعداد آنها که در گزارش‌های ارسالی اشاره‌ای نشده است، می‌تواند یکی از دلایل مهم و مؤثر در کم بودن تعداد اعضا و مراجعان مؤنث در این کتابخانه‌ها باشد که جای تأمل دارد.

ضمناً تعداد اعضا هرکدام از کتابخانه‌های روستایی استان از نظر جنس و پراکنش متفاوت بوده و بسته به نوع فعالیت‌های جنبی و جاذبه‌های ایجاد شده در هر یک از آنها از ۵۰ تا ۴۰۰ نفر متغیر است. به همین نسبت آمار گروه‌های سنی عضو این کتابخانه‌ها نیز متفاوت است؛ به طوری که در گروه سنی زیر ۱۵ سال، تعداد اعضا ۲۹۶۲ نفر و تعداد اعضا در گروه‌های سنی بین ۱۵ تا ۲۵ سال، ۱۸۹۰ نفر، بین ۲۵ تا ۳۵ سال، ۹۳۴ نفر و بالای ۳۵ سال، ۳۳۳ نفر گزارش شده است. ملاحظه می‌شود که اکثر مخاطبان این کتابخانه‌ها را جوانان و نوجوانان روستایی تشکیل می‌دهند و مناسب خواهد بود که در کنار ترویج کتاب و کتابخوانی با اجرای برنامه‌های متنوع و سالم به تقویت و پرورش فکر و اندیشه و روح این قشر پرجمعیت در روستاها پرداخته شود و سرمایه‌گذاری‌های لازم برای پیشرفت و ترقی آنها که تحقق اهداف توسعه روستایی را در پی خواهد داشت، صورت پذیرد.

- همچنین آمار، تعداد مراجعان به این مراکز را در انتهای سال ۷۸ به طور متوسط روزانه ۱۱۲۵ نفر نشان می‌دهد؛

الف - جدول مقایسه آمار و اطلاعات کلی کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک در سالهای ۷۳ و ۷۸

ردیف	سال		موضوع
	۱۳۷۸	۱۳۷۳	
۱	۳۱	۲۸	تعداد کتابخانه
۲	۵۳۷۶۵	۱۲۲۱۹	تعداد کتاب
۳	۰	۰	تعداد کتابدار مؤنث
	۳۱	۲۸	تعداد کتابدار مذکر
۴	۱۷۴۶	۵۱۵	تعداد اعضا مؤنث
	۴۳۷۳	۱۷۵۶	تعداد اعضا مذکر
۵	۱۱۲۵	۴۹۱	متوسط تعداد مراجعه‌کنندگان (روزانه)

ب - جدول مقایسه آمار تعداد کتابهای موجود در قفسه کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک موضوعات در سالهای ۷۳ و ۷۸

تعداد کتاب بر حسب موضوع	سال					
	عقیدتی و مذهبی	داستانی، ادبی و هنری	علمی، آموزشی و کمک‌درسی	کودکان و نوجوانان	سایر موارد	جمع کل
۱۳۷۳	۶۳۴۶	۱۳۷۷	۱۲۶۳	۹۳۳	۲۳۰۰	۱۲۲۱۹
۱۳۷۸	۱۸۰۴۱	۱۲۷۳۱	۸۳۶۲	۱۳۳۳۹	۱۲۹۲	۵۳۷۶۵

یعنی بطور میانگین روزانه ۳۶ نفر به هر یک از این کتابخانه‌ها مراجعه کرده و از خدمات و برنامه‌های ارائه شده در آنها بهره‌مند گردیده‌اند.

- از نظر نوع مالکیت و مکان استقرار، در سال ۷۸، ۱۴ باب از این کتابخانه‌ها دارای مکانی مستقل و اختصاصی بوده، ۳ باب بطور استیجاری، ۹ باب در کنار حسینیه‌ها و مساجد و ۵ باب در سایر مکانها نظیر مدارس، منازل، پایگاههای بسیج و... قرار داشته‌اند. ضمن آنکه ۴ باب درجه یک، ۱۴ باب درجه دو و ۱۳ باب درجه سه بوده‌اند. در همین حال، زیربنای مفید هرکدام از کتابخانه‌ها متفاوت بوده و از طرح خاصی پیروی نمی‌کند. بیشترین زیربنا مربوط به کتابخانه روستای «گوشلو» از توابع شهرستان پارس آباد به میزان ۴۰۰ مترمربع و کمترین مربوط به روستای «فیروزآباد» از توابع همان شهرستان به میزان ۹ مترمربع است.

- امکانات و تسهیلات موجود در این کتابخانه‌ها مطابق برآوردهای به عمل آمده ۱۲۹ عدد قفسه کتاب، ۳۸ عدد صندلی، ۱۰ عدد میز مطالعه، ۱۶ عدد میز کتابدار و ۵ عدد جای مجله و روزنامه است.

- درخصوص ساعت کار این کتابخانه‌ها در روز و تعداد روزهای هفته، آمارها بیانگر آنند که حدود ۶۴٪ روزانه بین یک تا چهار ساعت، ۲۵٪ از چهار تا شش ساعت و ۱۱٪ بیش از شش ساعت و در هفته نیز ۱۰٪ از یک تا سه روز ۱۳٪ از سه تا پنج روز و ۷۷٪ بین پنج تا هفت روز در هفته باز هستند و به مخاطبان و مراجعان خود خدمات ارائه می‌دهند.

- در انتها نیز به یک بررسی آماری که طی سالهای ۷۳ تا پایان ۷۸ صورت پذیرفته و مقایسه‌ای است بین وضعیت موجود این کتابخانه‌ها در طی سالهای یاد شده به تفکیک استان و با طرح جدولی از موضوعات و شرح آنها به ترتیب ذیل اشاره می‌شود:

ج - جدول مقایسه آماری وضعیت تحصیلی کتابداران کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک نوع مدرک در سالهای ۷۳ و ۷۸

سال	تعداد کتابداران بر حسب نوع مدرک	ابتدایی	راهنمایی	متوسطه و حوزوی	دیپلم	بالا تر	جمع کل
۱۳۷۳		۷	۵	۵	۸	۳	۲۸
۱۳۷۸		۶	۶	۴	۹	۶	۳۱

د - جدول مقایسه آماری گروه‌های سنی عضو کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک در سالهای ۷۳ و ۷۸

سال	تعداد اعضا به تفکیک گروه سنی	کمتر از ۱۵ سال	بین ۱۵ تا ۲۵ سال	بین ۲۵ تا ۳۵ سال	بیشتر از ۳۵ سال	جمع کل
۱۳۷۳		۹۱۱	۸۴۹	۴۰۳	۱۰۸	۲۲۷۱
۱۳۷۸		۲۹۶۲	۱۸۹۰	۹۳۴	۳۳۳	۶۱۱۹

د - جدول مقایسه آماری گروه‌های سنی عضو کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک در سالهای ۷۳ و ۷۸

سال	تعداد اعضا به تفکیک گروه سنی	کمتر از ۱۵ سال	بین ۱۵ تا ۲۵ سال	بین ۲۵ تا ۳۵ سال	بیشتر از ۳۵ سال	جمع کل
۱۳۷۳		۹۱۱	۸۴۹	۴۰۳	۱۰۸	۲۲۷۱
۱۳۷۸		۲۹۶۲	۱۸۹۰	۹۳۴	۳۳۳	۶۱۱۹

ز - جدول مقایسه آماری ساعت کار روزانه کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک در سالهای ۷۳ و ۷۸

سال	ساعت کار کتابخانه‌ها در روز	۱ تا ۴ ساعت	۴ تا ۶ ساعت	بیش از ۶ ساعت
۱۳۷۳	۵	۱۳	۱۰	
۱۳۷۸	۲۰	۸	۳	

و - جدول مقایسه آماری روزهای کاری کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک در سالهای ۷۳ و ۷۸

سال	روزهای کاری کتابخانه‌ها در هفته	از یک تا ۳ روز	از ۳ تا ۵ روز	از ۵ تا ۷ روز
۱۳۷۳	۱۲	۶	۴	
۱۳۷۸	۳	۴	۲۴	

- شرح جداول:

- براساس بند ۱ جدول الف، آمار تعداد کتابخانه‌های روستایی استان در طی سالهای ۷۳ تا پایان ۷۸، از رشدی معادل ۹/۷ درصد برخوردار بوده است و همین تعداد کتابخانه به بیش از ۶۵ روستا، خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی و پرورشی ارائه کرده‌اند.
- براساس بند ۲ جدول الف، آمار تعداد کتابهای موجود در این کتابخانه‌ها در طی سالهای ۷۳ تا پایان ۷۸ حدود ۴/۵ برابر (نسبت به رقم سال ۷۳) رشد داشته و بنابر ارقام موجود در جدول (ب) این افزایش در کلیه موضوعات بویژه در کتابهای مربوط به کودکان و نوجوانان بیشتر به چشم می‌خورد. ضمن اینکه آمار کتابهای دینی و مذهبی از سایر موضوعات بیشتر است.
- براساس بند ۳ جدول الف، آمار تعداد کتابداران این کتابخانه‌ها در طی سالهای ۷۳ منتهی به ۷۸ از رشدی معادل ۹/۷ درصد برخوردار بوده و منطبق بر جدول ج، در سطح تحصیلات و مدارک آنان نیز در سال ۷۸ نسبت به سال ۷۳ بهبود مشاهده می‌شود. ضمن اینکه کلیه کتابداران گزارش شده در این بررسی مذکور هستند.
- براساس بند ۴ جدول الف، آمار تعداد اعضای این کتابخانه‌ها در طی سالهای ۷۳ تا پایان ۷۸، از رشدی معادل ۶۲/۸ درصد برخوردار بوده و طبق آمارهای موجود در جدول د این افزایش تعداد بیشتر در گروههای سنی زیر ۱۵ و بین ۱۵ تا ۲۵ سال دیده می‌شود.
- براساس بند ۵ جدول الف، آمار متوسط مراجعه‌کنندگان روزانه به این کتابخانه‌ها در طی سالهای ۷۳ تا پایان ۷۸ به حدود ۲/۵ درصد برابر رسیده است و اکثر این مراجعان از قشر جوان و دانش‌آموزان روستایی هستند.
- براساس آمارهای موجود در جدول ر، تعداد کتابخانه‌های با مالکیت مستقل در طی سالهای ۷۳ تا پایان ۷۸ در استان افزایش قابل ملاحظه‌ای یافته و بقیه موارد یا با کاهش تعداد مواجه بوده یا تغییر محسوسی نداشته است.
- بر اساس آمارهای جداول ز، و در طی سالهای ۷۳ منتهی به ۷۸ از تعداد کتابخانه‌هایی که بیش از ۶ ساعت در روز فعالیت داشته‌اند کاسته شده و بر تعداد آن گروه که در هفته از ۵ تا ۷ روز دایر و فعال بوده‌اند افزوده شده است.